

Boshlang'ich sinflarda mantiqiy fikrlashni masalalar orqali rivojlantirish.

Babayeva Maxfuza Abduvaitovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti "Pedagogika" kafedrasida o'qituvchisi

E-mail: maxfuzabobyeva7961@gmail.com Tel: 99-201-90-44

Annotasiya. Hozirgi kunda ro'y berayotgan o'zgarishlar ta'lim tizimiga ham o'z hissasini qo'shmoqda. Zamonaviy ta'lim bolada mustaqil ravishda o'rganish asosida ta'limiy harakatlarni shakllantirishni nazarda tutadi. Bunda o'quvchida mantiqiy fikrlashni masalalar asosida shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, tafakkur, taqqoslash, umumlashtirish, rivojlantirish, bilim, ko'nikma, malaka.

Avallari ta'lim maqsadi o'quvchiga bilim ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat bo'lsa, endi nafaqat shakllantirish balki egallangan bilim, ko'nikma va malakalar asosida mantiqiy, kreativ fikrlay olish hamda ularni turli vaziyatlarda qo'llay olish layoqatini shakllantirishdan iborat. Boshlang'ich sinfda o'qishga yo'naltirish, aqliy faoliyatni rivojlantirish jarayonida fikrlash asosiy funksiyaga aylanadi. Bolalar tafakkurini o'rgangan olimlardan L. S. Vygotskiy fikriga ko'ra har bir yoshda aniq psixologik funktsiya ustunlik qiladi, maktabgacha yoshdagi bolalarda rivojlanish markazi xotira bo'lsa, boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun – fikrlash hisoblanadi. Fikrlash bolaga aqliy harakatlarni amalga oshirishga imkon beradi, bu aqlning rivojlanishiga hissa qo'shadi.[2]. Fikrlash va mantiq bir-biri bilan chambarchas bog'liq va shuning uchun boshlang'ich sinf o'quvchisida mantiqiy fikrlashni shakllanishi hamda uning ahamiyatli jihatlarini anglash muhimdir. Ta'limda mantiqning ahamiyati haqida Ya.A. Komenskiy maktab o'quvchilarini birinchi navbatda xulosalar, hayotdan aniq misollar yordamida qoidalar bilan tanishtirish so'ngra matematikadan mantiqiy masalalar, isbotlashga oid masalalar yechish orqali, o'z nuqtai nazarini isbotlash va inkor etishni o'rgatish natijasida mantiqiy fikrlashini rivojlantirish kerak deb hisoblagan[3].

Mantiqiy fikrlash jarayonida aqliy faoliyat usullari: analiz, sintez, taqqoslash, analogiya, umumlashtirish, abstraksiyalash va konkretlashtirish amalga oshiriladi. Mantiqiy fikrlash bolani o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalaridan foydalangan holda, nazariy va amaliy nostandart vaziyatlarda qaror qabul qilishga, shuningdek, kerakli ma'lumotlarni topishga o'rgatishni tartibga soladi hamda kelajakdagi voqealarni oldindan bilish, takomillashtirish, yuzaga keladigan

qiyinchiliklarni doimiy ravishda yengish, muammolarni hal qilishda tezda eng to'g'ri yechimni topish, har qanday vazifani bajarishda ijodiy bo'lish kabi hislatlarni rivojlantiradi. Mantiqiy fikrlay oladigan inson atrof muhitdagi o'zgarishlarga moslashadi, asosli qarorlar qabul qila oladi, shaxs sifatida rivojlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish uch bosqichni o'z ichiga oladi: bilimlarni shakllantirish, mantiqiy operatsiyalarni rivojlantirish, kognitiv faollikni shakllantirish[4]. Boshlang'ich maktab o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish quyidagicha amalga oshirilishi mumkin. Birinchidan, o'qituvchi taqqoslash va umumlashtirish kabi aqliy faoliyat usullarini dars jarayonida qo'llashi natijasida, ikkinchidan, D.B. Elkonin [6] ta'kidlashicha, mantiqiy fikrlashni shakllantirish uchun maktab o'quvchilarining o'yin faoliyati e'tibor qaratish, uchinchidan, V.V. Davidov fikricha [5], darsda og'zaki va vizual usullar unumli foydalanish asosida.

Matematika boshqa fanlar kabi o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga ta'sir ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga matematik bilim va matematik ko'nikmalarni egallashida muhim ahamiyatga ega. Matematika darslarida masalalar yechish fanni o'zlashtirishning, mantiqiy fikrlashni shakllantirish va rivojlantirishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi[7]. Bunda mantiqiy masalalar muhim ahamiyat kasb etadi. Mantiqiy masalalarni yechish davomida o'quvchi noma'lumni topishda uni qaysi hayotiy faoliyatga bog'liqligini aniqlash, ma'lum xossalari ko'ra guruhlab va ajratib olish qobiliyatiga ega bo'lishi, chuqur mulohaza qilishi hamda egallagan nazariy bilimlarni to'g'ri qo'llashni talab qiladi. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun matematika darslarida mantiqiy topshiriqlar bilan boyitish bilan erishish mumkin. Topshiriqlar ba'zan juda oddiy echimga ega, ammo tushunish uchun katta aqliy harakat talab qilinadigan masalalarni o'z ichiga olishi kerak. Bolalarga bunday masalalarni yechishni o'rgatish uchun mantiqiy jadvallar, graflar yoki sonli jumboqlardan foydalanish mumkin. Bir nechta mantiqiy masalalardan ko'rib chiqamiz[1].

1 masala. (kombinatorikaga oid) 1, 2 raqamlaridan nechta ikki xonali sonlar yasash mumkin, agar raqamlar takrorlanmasa?

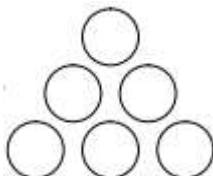
Yechish. Agar 1 raqami birinchi o'rinda bo'lsa, ikkinchisida 2 yoki 3 raqami bo'lishi mumkin; agar birinchi raqam 2 bo'lsa, keyin 1 yoki 3 raqami ikkinchi o'rinda bo'lishi mumkin; agar birinchi bo'lsa o'rin 3 raqami, keyin 1 raqami ikkinchi o'rinda bo'lishi mumkin yoki 2. Biz jami 6 ta raqam olamiz.

2 masala. 0, 1 va 2 raqamlaridan nechta ikki xonali son yasash mumkin?(raqamlar takrorlanishi mumkin).

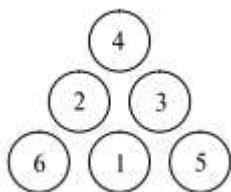
Yechish: o'nlar xonasida faqat 1 va 2 raqamlari bo'lishi mumkin, agar o'nlar xonasida 1 raqami bo'lsa, birlar xonasida 0 yoki 2, ya'ni 10, 12, 11 o'nlar xonasida 2 raqami bo'lsa, birlar xonasida 0 yoki 1, ya'ni 20, 21, 22

Demak 6 ta son hosil bo'ladi: 10, 11, 12, 20, 21, 22.

3 masala 1, 2, 3, 4, 5, 6 sonlarini doirachalar ichiga shunday joylashtiringki bir to'g'ri chiziqda yotuvchi sonlar yig'indisi teng bo'lsin.

Yechish.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Г.В. Керова. Нестандартные задачи по математике. 1–4 классы : пособие для учителя. – Москва : ВАКО, 2021. 239 с
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психологические исследования. Изд.5, испр. М. : Издательство «Лабиринт», 1999. 352 с
3. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. М. : Педагогика, 1982. Т. 1. 656 с.
4. Глоzman Ж. М., Курдюкова С. В., Сунцова А. В. Развиваем мышление. Игры, упражнения, советы специалиста. Саратов : Вузовское образование, 2013. 78 с.9
5. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении (логикопсихологические проблемы построения учебных предметов). 2-е изд. М. : Педагогическое общество России, 2000. 480 с
6. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. М. : Педагогика, 1995. 560 с.
7. Babayeva, M. A., & Samatova, M. N. (2023). Ta'limda kreativlik va uni rivojlantirish bosqichlari. Scholar, 1(13), 34-38.
8. Abdiravupovich, K. Y. (2023). Integrated Approach to Mathematical Education in a Pedagogical University. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 2(6), 377-380.